

УДК 342.25

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.90>

В. Р. Нестор
кандидат юридичних наук
orcid.org/0000-0002-8194-1392

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА У СПОЛУЧЕНОМУ КОРОЛІВСТВІ

У статті запропоновано вважати, що методологія кожного дослідження – і конституційно-правові та муніципально-правові дослідження не є винятком – являє собою сукупність низки підходів, які своєю чергою зумовлюють ті методи, які застосовуються для визначення явищ, об'єктів, що аналізує вчений з метою досягнення обґрунтованого та достовірного результату. Варто підкреслити, що вибрані дослідником методологічні підходи та методи є важливими на кожному етапі наукової роботи, починаючи з формулювання мети дослідження та завдань, вирішити які необхідно для досягнення поставленої мети. А отже, саме тому підрозділи наукових праць, присвячені питанням методології, розміщуються на початку цих праць. Слід погодитись зі справедливістю таких традицій, що склались у науковій літературі.

Антропоцентричний підхід притаманний будь-якому сучасному конституційно-правовому дослідженню, і дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві не є винятком. Сучасне конституційне право концентрується навколо людини – її життя, здоров'я, честі, гідності, її природних та інших прав.

Важливим для дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві є системний підхід. Міське самоврядування являє собою систему, адже воно здійснюється не одним, а кількома органами публічної влади, посадовими особами.

Застосування синергетичного підходу до дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві обґрунтоване такими чинниками. По-перше, це міждисциплінарність нашого дослідження. Досліджуючи міське самоврядування у вибраних країнах, неможливо не звертатися до питань його історичної генези (історія держави і права зокрема та історичні науки загалом), до питань особливості міських населених пунктів (економічні науки, географічні науки), інших. По-друге, як уже зазначалось у обґрунтуванні застосування системного підходу, органи міського самоврядування являють собою елементи відповідних систем – міського самоврядування, місцевого самоврядування, органів публічної влади тощо.

Резюмовано, що для дослідження за вибраною темою найбільш важливими стали такі методологічні підходи, як: аксіологічний, антропологічний, діалектичний, системний, синергетичний, телеологічний.

Ключові слова: міське самоврядування, місцеве самоврядування, місто, міська територіальна громада, територіальна громада, публічна влада.

Nestor V. R. METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF URBAN SELF-GOVERNMENT IN UKRAINE AND THE UNITED KINGDOM

The article proposes to consider that the methodology of each study – and constitutional and municipal research is not an exception – is a set of approaches, which, in turn, determine the methods used to identify phenomena, objects that analyzes the scientist in order to achieve a reasonable and reliable result. It should be emphasized that the methodological approaches and methods chosen by the researcher are important at every stage of scientific work, starting with the formulation of the research goal and tasks that need to be solved to achieve this goal. Therefore, this is why the subdivisions of scientific works devoted to the issues of methodology are placed at the beginning of these works. One must agree with the justice of such established traditions in the scientific literature.

The anthropocentric approach is inherent in any modern constitutional and legal study, and the study of urban self-government in Ukraine and the United Kingdom is not an exception. Modern constitutional law is centered around man – his life, health, honor, dignity, his natural and other rights.

A systemic approach is important for the study of urban self-government in Ukraine and the United Kingdom. City self-government is a system, because it is carried out not by one but by several public authorities, officials.

The application of a synergetic approach to the study of urban self-government in Ukraine and in the United Kingdom is justified by the following factors. The first is the interdisciplinarity of our study. Exploring urban self-government in selected countries, it is impossible not to address the issues of its historical genesis (history of state and law in particular and historical sciences in general), the peculiarities of urban settlements (economics, geography), and others. Secondly, as already mentioned in the justification of the application of a systemic approach, municipal governments are elements of the relevant systems – municipal government, local government, public authorities and so on.

It is summarized that the following methodological approaches became the most important when conducting research on the chosen topic: axiological, anthropological, dialectical, systemic, synergetic, teleological.

Key words: city government, local government, city, city territorial community, territorial community, public authority.

Міста у сучасному світі мають дуже давню історію. Вчені пропонують уважати, що «найбільш ранні міста з'явилися на Близькому Сході в районі Межиріччя на межі IV–III тисяч років до н.е.,

до цього ж часу належать і перші письмові згадки про правила будівництва міст» [1, с. 24]. Отже, урбаністичні дослідження мають надзвичайно глибокі історичні коріння.

Питання міського самоврядування у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії у порівняльному контексті з Україною поки що не аналізувалися. Що ж до питань компаративного дослідження місцевого самоврядування у цих країнах загалом, то воно розроблялось лише професором Н.В. Мішиною (дивись [2–5]). Однак вона не публікувала праці, присвячені методології таких досліджень.

Метою статті є виявлення методологічних підходів до порівняльного дослідження місцевого самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві Великобританії і Північної Ірландії.

На думку Н.О. Богданової, «методологія науки конституційного права – це галузь знань такої науки, яка являє собою теоретичне пояснення підстав та принципів пізнання її предмета та пропонує логічні способи та прийоми дослідження з метою формування об'єктивного, всебічного, системного конституційно-правового знання» [6, с. 63].

Таким чином, для визначення методологічних підходів та методів проведення порівняльно-конституційного дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві стануть у нагоді напрацювання здебільшого фахівців з теорії держави і права щодо методології правових досліджень. Однак доцільно звернутися і до більш широкого кола підходів та методів, розроблених для гуманітарних наукових досліджень. Так само варто взяти до уваги і напрацювання у сфері методології, які належать авторству фахівців з конституційного та муніципального права.

Наприклад, проблему методології муніципально-правових досліджень ретельно опрацюював та опрацьовує О.В. Батанов. Свою увагу до цього питання він пояснив так: «Кожна суспільствознавча наука має свій методологічний інструментарій, за допомогою якого вона вивчає відповідні соціальні процеси, робить висновки та надає пропозиції для практики. Методологія належить до галузі найбільш актуальних та складних проблем юридичної науки» [7, с. 152].

Виходячи з цих пропозицій відомих учених-конституціоналістів, слід запропонувати вважати, що методологія кожного дослідження – і конституційно-правові та муніципально-правові дослідження не є винятком – являє собою сукупність низки підходів, які своєю чергою зумовлюють ті методи, які застосовуються для визначення явищ, об'єктів, що аналізує вчений з метою досягнення обґрунтованого та достовірного результату.

Варто підкреслити, що вибрані дослідником методологічні підходи та методи є важливими на кожному етапі наукової роботи, починаючи з формулювання мети дослідження та завдань, вирішити які необхідно для досягнення поставленої мети. А отже, саме тому підрозділи наукових

праць, присвячені питанням методології, розміщуються на початку цих праць. Слід погодитись зі справедливістю таких традицій, що склались у науковій літературі.

Крім того, методологічні підходи та методи дослідження впливають на те, яким чином (способом) та як саме збирається інформація для наукової праці. Відповідно, підходи та методи впливають на якість наукового результату, який буде досягнутий, на цінність сформульованих висновків та пропозицій для науковців та для практичних працівників.

У разі проведення дослідження за вибраною темою найбільш важливими стали такі методологічні підходи, як:

- аксіологічний;
- антропологічний;
- діалектичний;
- системний;
- синергетичний;
- телеологічний.

Аксіологічний підхід став у нагоді для обґрунтування порівняльності міського самоврядування в Україні та Сполученому Королівстві. З необхідністю застосовувати цей підхід погоджуються і інші вчені. Наприклад, С.О. Капковим «обґрунтовано положення про детермінованість трансформацій суспільних міських просторів аксіологічними підставами, що формують в остаточному підсумку баланс цінностей, який відіграє провідну роль у відтворенні міста як унікального цілого» [1, с. 22]. Слід повністю погодитись з висновком цього дослідника.

Варто додати, що у дослідженні міського самоврядування як в Україні, так і у Сполученому Королівстві неможливо оминати увагою історичні питання. Міста розвивались як центри культури, освіти тощо, в кожному історичному епоху динаміку збільшення кількості міст загалом, збільшення кількості мешканців міст зумовлювало прагнення до цінностей. Так, на стику феодалізму та капіталізму відтік робочої сили із сільських населених пунктів до міських населених пунктів обґрунтувався тим, що почали масово закріплюватися права людини особистого та політичного характеру. Реалізувати ці права було значно легше у міських населених пунктах, особливо коли йдеться про політичні права.

У цьому контексті слід навести думку В.І. Анішиної, яка влучно сформулювала, що «жодна система права не може розвиватися без визначення її базових цінностей і цілей, до яких вона прагне, ... ці цілі і цінності повинні бути легально і формально визначені та оприлюднені у вигляді принципів як основних, рушійних начал. Хто визначає склад і зміст принципів права, той і володіє механізмом регулятивного впливу на суспіль-

ство і державу» [8, с. 27]. Аналіз історичної генези міст як в Україні, так і у Сполученому Королівстві свідчить на користь цього твердження.

До аксіологічного підходу дотичні і принципи міського самоврядування. Варто підкреслити, що вони частково співпадають з принципами місцевого самоврядування загалом. Це не є дивним, адже міське самоврядування є різновидом місцевого самоврядування. Однак аксіологічне підґрунтя самоврядування у міських населених пунктах має і свої відмінності.

Антропоцентричний підхід притаманний будь-якому сучасному конституційно-правовому дослідженню, і дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві не є винятком. Сучасне конституційне право концентрується навколо людини – її життя, здоров'я, честі, гідності, її природних та інших прав.

Слід додати, що на місцевому рівні загалом та на міському рівні зокрема реалізується значна кількість прав людини. Професор М.О. Баймуратов запропонував та обґрунтував теорію муніципальних прав людини, яка має значну кількість послідовників (дивись, наприклад, працю А.В. Левенець про муніципальні права людини в Україні, С.А. Панасюк про муніципальні права людини: питання якісної імплементації принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, інші дослідження).

Варто додати, що далеко не всі вчені погоджуються з існуванням саме муніципальних прав людини. З огляду на це, справедливою є пропозиція професора П.М. Любченка аналізувати не «муніципальні права особистості», а «права людини у сфері місцевого самоврядування». Він сформулював тезу, відповідно до якої «права людини у місцевому самоврядуванні є різновидом загальних конституційних прав громадян». З метою аргументації своєї тези професор П.М. Любченко навів «перелік конституційних норм, які регламентують відносини щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина у сфері місцевого самоврядування <...>, зокрема, це: право громадян знайомитися в органах місцевого самоврядування з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ст. 32); право громадян брати участь у місцевих референдумах (ст. 38); право громадян вільно вибирати і бути вибраними до органів місцевого самоврядування (ст. 38); право громадян на рівний доступ до служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38); право громадян проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про які завчасно сповіщаються органи місцевого самоврядування (ст. 39); право людини на індивідуальні чи колективні звернення (петиції) до органів місцевого самоврядування (ст. 40); право громадян користуватися природними об'єктами права власності народу від-

повідно до закону (ст. 13); право громадян користуватися для задоволення своїх потреб об'єктами права комунальної власності (ст. 41); право громадян на соціальний захист, яке гарантується <...> створенням мережі комунальних <...> закладів для догляду за непрацездатними (ст. 46); право громадян, які потребують соціального захисту, на отримання від органів місцевого самоврядування житла безоплатно або за доступну для них плату (ст. 47); право громадян на безоплатне отримання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я (ст. 49); право громадян на освіту, яке забезпечується доступністю і безоплатністю освіти в комунальних навчальних закладах (ст. 53); право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55); право людини на відшкодування за рахунок місцевого бюджету матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень (ст. 56)» [9, с. 60–62]. Варто зауважити, що міркування професора П.М. Любченка є переконливими та аргументованими.

Таким чином, органи міського самоврядування наполегливо працюють «на користь» людини, створюючи найбільш сприятливі умови для проживання у місті; міста часто конкурують у контексті залучення мешканців, інвесторів тощо. Відповідно, для дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві необхідно застосовувати також і антропоцентричний підхід.

Навряд чи є таке юридичне дослідження, яке можна провести без застосування діалектичного підходу. Адже саме з діалектичним підходом до наукових досліджень тісно та нерозривно пов'язані закони єдності об'єктивного і суб'єктивного, системності дослідження, взаємин між цілим та частиною, між загальним та особливим, зв'язок між кількістю та якістю, а також принципи системності, комплексності, розвитку (насамперед історичного розвитку та поточного телеологічного розвитку). Застосування принципу системності в рамках діалектичного підходу не перешкоджає застосуванню також і системного підходу.

Важливим для дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві є системний підхід. Міське самоврядування являє собою систему, адже воно здійснюється не одним, а кількома органами публічної влади, посадовими особами.

Варто зауважити, що в українській юридичній літературі про міське самоврядування значна увага приділяється питанням системи органів цього виду публічної влади: як краще побудувати відносини між представницькими та виконавчими органами, хто має формувати ці органи тощо.

Водночас слід наголосити на тому, що основною є далеко не модель міського самоврядування як система його органів, а компетенційна та матеріально-фінансова основа міського самоврядування. Саме вони у кінцевому підсумку надають більш або менш широкі можливості задоволення потреб жителів міста, захисту прав людини на місцевому рівні.

Застосування синергетичного підходу до дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві обґрунтоване такими чинниками.

По-перше, це міждисциплінарність нашого дослідження. Досліджуючи міське самоврядування у вибраних країнах, неможливо не звертатися до питань його історичної генези (історія держави і права зокрема та історичні науки загалом), до питань особливості міських населених пунктів (економічні науки, географічні науки), до питань співвідношення взаємодії органів міського самоврядування з органами державної влади, які розташовані у містах (державне управління, адміністративне право), до питань матеріально-фінансових основ міського самоврядування (фінансове право, бюджетне право) тощо.

По-друге, як уже зазначалось у обґрунтуванні застосування системного підходу, органи міського самоврядування являють собою елементи відповідних систем – міського самоврядування, місцевого самоврядування, органів публічної влади тощо.

Телеологічний підхід до дослідження міського самоврядування в Україні та у Сполученому Королівстві обґрунтовано тим, що у разі формулювання досліджуваної наукової проблеми неможливо запобігти постановки традиційних для теології запитань: «З якою метою?», «Навіщо?», а саме:

– З якою метою, навіщо порівнюється міське самоврядування саме у цих двох країнах?

– З якою метою, навіщо як об'єкт порівняння вибрано саме міське самоврядування?

– З якою метою, навіщо автор формулює висновки та пропозиції на підставі проведеного дослідження?

– У відповіді на ці запитання полягають перспективи подальших досліджень.

Література

1. Капков С.А. Трансформация городских общественных пространств (социально-философские аспекты) : дис. ... канд. философ. наук. Москва, 2020. 198 с.
2. Мішина Н.В. Територіальні громади та об'єднані територіальні громади в Україні. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2019. Т. 24. С. 75–80.
3. Мішина Н.В. Актуальні проблеми викладання муніципального права в Україні. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2016. Т. 15. С. 161–167.
4. Мішина Н.В. Деякі особливості муніципального управління в Лондоні. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. Вип. 22. Одеса : Юридична література, 2004. С. 229–233.
5. Мішина Н.В. Муніципальне управління у Великому Лондоні. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Т. 3. Одеса : Юридична література, 2004. С. 237–244.
6. Богданова Н.А. Система науки конституційного права : дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2001. 334 с.
7. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2010. 656 с.
8. Анишина В.И. Конституционные принципы как основа самостоятельности судебной власти : дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2006. 431 с.
9. Любченко П.М. Права і свободи людини у сфері місцевого самоврядування: проблеми правового регулювання та реалізації. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15093/1/Lubchenko_57-70.pdf.